

**ГЕОРГИ ПЕТРОВ И БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА
РЕФОРМА: ЧЕТИРИ ПРЕОТКРИТИ СТАТИИ ОТ
„РОДОПСКИ УСТРЕМ“ (1964)**

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“
ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет
ORCID 0000-0002-2455-1515

Как да се цитира тази статия / How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i balgarskata stopanska reforma: chetiri preotkriti statii ot „Rodopski ustrem“ (1964). (Georgi Petrov and the Bulgarian Economic Reform: Four Rediscovered Articles from “Rodopski Ustrem” (1964)). *Economic Thought Journal*, 71 (3), 382–400 (in Bulgarian).

<https://doi.org/10.56497/etj2671302>

To link to this article / Връзка към статията:

<https://ethj.iki.bas.bg/etj/article/view/1307>

Published online / Публикувана онлайн: 10 October 2026

Submit your article to this journal / Изпратете статия за публикуване

<https://etj.iki.bas.bg>

Article views / Статията е видяна:

View related articles / Други подобни статии:

View Crossmark data / Вж. информация от Crossmark:

Citing articles / Цитиращи статии:

View citing articles / Вж. цитиращи статии:

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

ГЕОРГИ ПЕТРОВ И БЪЛГАРСКАТА СТОПАНСКА РЕФОРМА: ЧЕТИРИ ПРЕОТКРИТИ СТАТИИ ОТ „РОДОПСКИ УСТРЕМ“ (1964)

Николай Неновски

Университет „Жул Верн“
ORCID 0000-0002-9544-9024

Цветелина Маринова

Нов български университет
ORCID 0000-0002-2455-1515

Резюме: Представени са четири преоткрити ранни публикации на Георги Петров (1929–2026) във в. „Родопски устрем“ от септември 1964 г., посветени на българската стопанска реформа. В тях се разглеждат децентрализацията на стопанското управление, самостоятелността на предприятията, ролята на печалбата и рентабилността, кредитът и материалната заинтересованост. Текстовете свидетелстват за ранно и радикално търсене на пазарни механизми в рамките на социалистическата икономика. Тяхното преоткриване и публикуване допълва историята на българските стопански реформи от 60-те години на 20 век и позволява по-точно да се оцени мястото на Георги Петров в реформаторските дебати от този период.

Ключови думи: стопански реформи от 60-те години на XX век; българска икономическа мисъл; пазарен социализъм; Георги Петров

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

DOI: <https://doi.org/10.56497/etj2671302>

Received: 9 July 2026

Revised: 12 August 2026

Accepted: 11 September 2026

Към читателя

В началото на 2026 г. почина проф. Георги Петров (1929–2026) — един от най-самобитните представители на българската икономическа мисъл през социалистическия период. Той е непосредствен участник в подготовката на стопанските реформи от 60-те години на миналия век и последователен защитник на децентрализацията, на стопанската самостоятелност и на използването на пазарни механизми в рамките на социалистическата система.

Интересът ни към публикуваните тук текстове възникна в хода на изследванията ни върху икономическите възгледи на Георги Петров и върху мястото му в

българските дискусии за реформата на социалистическото стопанство. В книга от 1968 г., посветена на икономическите реформи в Източна Европа, полският икономист и журналист Михал Гамарников¹ характеризира настъпващото реформаторско движение с показателната фраза: „Призрак броди из Източна Европа – призракът на икономическия ревизионизъм“². Според него българският опит е част от по-широкото търсене на нови форми на социалистическо стопанско управление, насочени към ограничаване на прекомерната административна централизация и към по-активно използване на пазара, печалбата, цените, кредита и материалната заинтересованост³.

Гамарников, който работи в аналитичния отдел на радио „Свободна Европа“ и е сред добре информираните западни наблюдатели на източноевропейските реформи, подчертава силното влияние на югославския модел върху първоначалния български реформаторски проект. Той насочва вниманието към статиите на Петко Кунин, на Ангел Милошевски, както и към няколко публикации, приписани от него на Георги Петров, появили се във в. „Родопски устрем“ на 22, 24, 26 и 29 септември 1964 г. Според Гамарников именно в тези публикации, наред с по-късните текстове във в. „Работническо дело“, са изложени някои от най-ранните и най-радикалните идеи за преустройство на българската стопанска система.

Когато подготвихме изследването си за Георги Петров, не разполагахме с посочените четири статии. Въпреки положените усилия не успяхме да ги открием в достъпните библиотечни каталози и архиви. По наличната тогава информация нито една от основните библиотеки в България не предлагаше достъпен архив на в. „Родопски устрем“. Поради това в първата част на нашето изследване можехме единствено да отбележим свидетелството на Гамарников за съществуването на публикациите, без да проверим непосредствено тяхното съдържание и авторство.

Впоследствие с помощта на библиотеката на Българската народна банка и лично на г-жа Цветанка Славчева, както и с ценното съдействие на колеги от Смолян, успяхме да открием четирите последователни части на текста „За повишаване ефективността на стопанското ръководство“. Публикациите бяха дигитализирани, разчетени, сверени и обединени в цялостно изложение.

В откритите броеве авторът е обозначен като „П. Петров, главен счетоводител на ОСО – Смолян“. ОСО е съкращение от Организация за съдействие на отбраната –

---

¹ Michał Gamarnikow (1920–1977) е псевдоним на Michał Górecki.

² Gamarnikow, M. (1968). *Economic Reforms in Eastern Europe*. Detroit: Wayne State University Press.

³ Пак там, с. 58–63 и с. 186–188, където са разгледани българската стопанска реформа и влиянието на югославския модел.

масова обществена организация, която осъществява военнотехническа подготовка и развива военноприложни спортове чрез местни и регионални съвети, клубове, кръжоци, учебни и тренировъчни бази. Най-вероятно ОСО – Смолян е окръжната структура на тази организация, а посоченият автор формално е представен като неин главен счетоводител.

Това обстоятелство неизбежно поставя въпроса за авторството. Въпреки означението „П. Петров“ според нас съществуват сериозни аргументи да се предполага, че текстът е написан от Георги Петров или най-малкото е подготвен с неговото непосредствено участие. Основание за подобна хипотеза не е единствено свидетелството на Гамарников, който изрично приписва четирите публикации на Георги Петров. Още по-съществени са теоретичното равнище, понятийният апарат и вътрешната логика на изложението. Трудно е да се приеме, че местен счетоводител, който не участва непосредствено в централните теоретични и политико-икономически дебати, би могъл самостоятелно и с подобна системност да представи проблемите на социалистическата собственост, закона за стойността, печалбата, рентабилността, материалната заинтересованост, държавния бюджет, кредита, амортизационните фондове и самоуправлението на производствените колективи. Текстът не е обикновено техническо разяснение на новата система за планиране и ръководство. В него се откроява цялостна теоретична конструкция, твърде близка до идеите, терминологията и начина на аргументация, характерни за Георги Петров в неговите публикации от началото на 60-те години на миналия век.

Особено показателно е, че още преди да започне реформата, Георги Петров системно изследва същността, разпределението и планирането на печалбата. През 1960 г. той публикува монография по този въпрос, а през 1961 г. разглежда печалбата като обобщаващ икономически показател. Тази проблематика остава централна и в по-късните му трудове. Съвпадението между неговите изследователски теми и съдържанието на четирите публикации е допълнителен аргумент в подкрепа на хипотезата за неговото авторство.

Разбира се, на този етап става дума за работна хипотеза, която се нуждае от допълнителна документална проверка. Необходимо е да се установи дали през 1964 г. Георги Петров е имал служебни, експертни, партийни или други ангажменти в Смолянски окръг; дали е посещавал предприятията, включени в експеримента; дали е участвал в местни обсъждания на новата система и дали текстът е бил предоставен за публикуване чрез местен служител на ОСО. Трябва да се провери също дали означението „П. Петров“ не е резултат от печатна грешка, редакционно съкращение или използване на чуждо име при публикуването на текст, подготвен от Георги Петров.

Икономическият експеримент

Представеният текст има значение за разбирането на ролята на икономическия експеримент в социалистическата система. Новата система на планиране и ръководство не е въведена едновременно в цялото народно стопанство. Първоначално тя е приложена в ограничен брой промишлени, търговски и строителни предприятия, а натрупаните резултати трябва да послужат като основа за нейното последващо разширяване. Така публикациите във в. „Родопски устрем“ изпълняват и непосредствена практическа функция – да запознаят местните стопански ръководители, счетоводители, икономисти, партийни и профсъюзни дейци с принципите на системата и да ги подготвят за предстоящото разширяване на експеримента.

Икономическият експеримент обаче има не само административно и организационно, но и теоретично значение. Чрез него трябва да бъде проверено дали промяната на правилата на стопанско поведение ще доведе до изменение в стимулите, в информацията и в резултатите на предприятията. Изпитва се дали ограничаването на задължителните планови показатели и предоставянето на по-голяма самостоятелност ще подтикнат предприятията да разкриват действителните си резерви, да изработват по-напрегнати и по-достоверни планове, да намаляват разходите и да използват по-ефективно основните и оборотните фондове.

В този смисъл експериментът е опит да се провери практически дали е възможно интересите на отделния работник, на производствения колектив и на държавата да бъдат насочени в една и съща посока. Основният механизъм за тяхното съгласуване е участието на колектива в разпределението на печалбата. Допълнителната, променлива част на трудовото възнаграждение се поставя в зависимост от финансовия резултат на предприятието. По такъв начин се проверява дали материалната заинтересованост може поне частично да замени административната принуда като движещ механизъм на социалистическото производство.

От тази гледна точка икономическият експеримент представлява ограничено институционално пространство, в което се изпитва нов модел на координация. Държавната и обществената собственост не се премахват, но предприятията получават по-голяма стопанска самостоятелност, поемат отговорност за финансовите си резултати и започват да разчитат в по-значителна степен на собствени средства и на банков кредит. Чрез наблюдение на реалното поведение на предприятията реформаторите се стремят да установят кои икономически механизми могат да бъдат използвани в по-широк мащаб.

Икономическият експеримент не е представен като чисто техническа проверка

на отделни управленски инструменти. Той трябва да докаже възможността социалистическата икономика да бъде реформирана отвътре, без да се премахват основните ѝ институционални принципи. Натрупаният, макар и ограничен, опит се използва като аргумент, че там, където производствените комитети функционират действително, а финансово-икономическите специалисти изграждат правилно връзките между разходи, техника, производство и доходи, се постигат по-добри резултати.

Тук ясно се проявява една от основните идеи на Георги Петров – социалистическото планиране не бива да се основава единствено върху предварително определени административни разпореждания, а трябва да използва информацията, която възниква от действителното поведение на икономическите субекти. Експериментът позволява теоретичните постановки за пазара, печалбата, кредита и самостоятелността да бъдат проверени в практиката, а практическите резултати от своя страна да коригират първоначалния модел на реформата.

В този подход може да се открие ранна форма на институционално експериментиране. Вместо цялата система да бъде променена чрез еднократен административен акт, отделни нейни елементи се изпитват в ограничен кръг предприятия. Резултатите трябва да покажат както потенциалните предимства на новите механизми, така и възникващите противоречия. Следователно експериментът изпълнява едновременно познавателна, управленска и политическа функция – произвежда информация, подготвя практическото разширяване на реформата и легитимира необходимостта от промяна.

Рентабилността и печалбата

В центъра на четирите публикации стоят рентабилността и печалбата. Рентабилността е определена като „най-важната икономическа категория“ и като синтетичен показател, който обединява организационните, техническите и икономическите резултати на предприятието. Тя не се свежда до формално счетоводно отношение между отделни величини, а изразява обществената производителност на труда в нейния най-широк смисъл.

Повишаването на рентабилността предполага не само увеличаване на производителността на живия труд, но и икономично използване на суровините, материалите, горивата, енергията и натрупаните производствени фондове. Намалването на себестойността и нарастването на печалбата следователно трябва да бъдат резултат от общо подобряване на организацията и ефективността на производството, а не от счетоводни операции, от произволно преразпределение или от административно определяне на цените.

Печалбата също получава системно значение. Тя е представена като част от новосъздадения обществен продукт, която осигурява натрупването както в самото предприятие, така и в народното стопанство като цяло. Същевременно тя е основата, върху която се формира променливата част на трудовото възнаграждение. По този начин печалбата свързва три равнища на интереси: на отделния работник, на производствения колектив и на социалистическата държава.

Това е една от най-характерните идеи на Георги Петров. За него печалбата не е категория, която по своята природа е чужда или опасна за социализма. Напротив, при правилно формиране на цени, при ясни правила на разпределение и при действителна отговорност на предприятията тя може да се превърне във форма, чрез която техните интереси се съгласуват с обществените. Нарастването на печалбата увеличава едновременно приходите на държавата, възможностите за разширяване на производството и средствата за материално стимулиране на колектива.

Авторът не разглежда рентабилността и печалбата единствено като показатели, които трябва да бъдат изчислявани, отчитани и контролирани. Той ги поставя в основата на цялостен модел на социалистическо стопанско поведение. Чрез тях трябва да бъдат преодолены слабата мотивация, стремежът към занижени планови задачи, укриването на производствени резерви, натрупването на ненужни ресурси и безразличието към разходите.

Особено показателна е критиката към широко разпространеното разбиране, че рентабилността е единствено „счетоводителска работа“. Авторът настоява тя да се превърне във водещ въпрос за цялото ръководство и за производствения колектив. Финансово-икономическата работа трябва не само да настигне техническата, но в определени отношения и да я изпревари. Производството трябва да придобие икономически характер и от гледна точка на самото предприятие, което означава всеки технически, организационен и инвестиционен избор да бъде оценяван според разходите и резултатите, които поражда.

Тук се очертава и централното място на икономическото изчисление. Технически възможното решение невинаги е икономически целесъобразно, а увеличаването на производството само по себе си не е достатъчно, когато е постигнато чрез прекомерно използване на материали, труд или производствени фондове. Новата система следователно трябва да принуди предприятието да сравнява ресурсите, които използва, с резултатите, които получава. Печалбата и рентабилността са инструментите, чрез които това сравнение придобива количествен и практически израз.

Рентабилността и печалбата са тясно свързани и с новия модел на стопанско самоуправление. Производствените комитети участват в решенията относно ор-

ганизацията на производството и разпределението на допълнителното възнаграждение. Така финансовият резултат престава да бъде единствено предмет на отношенията между предприятието и държавния бюджет и се превръща в непосредствен въпрос за целия колектив. Това е опит производителите да бъдат превърнати от пасивни изпълнители на административно зададени планове в заинтересовани участници в стопанското управление.

Особено важна е връзката между печалбата и кредита. Когато предприятието не получава необходимите ресурси автоматично чрез бюджета, а трябва да разчита на собствени средства и на банково кредитиране, финансовият резултат придобива дисциплиниращо значение. Кредитът вече не е само технически канал за предоставяне на средства, а механизъм за оценка на стопанските решения. По такъв начин рентабилността, печалбата и банковият кредит формират взаимосвързана система от икономически лостове.

В тази конструкция печалбата изпълнява едновременно информационна, разпределителна и стимулираща функция. Тя дава информация за резултатите от дейността, служи като основа за разпределение между държавата и предприятието и създава материални стимули за колектива. Именно съчетаването на тези три функции я превръща в централна категория на реформаторския модел.

Мястото на текста в творчеството на Георги Петров

Практическите постановки в четирите публикации се доближават до по-общия теоретичен модел, който Георги Петров развива последователно в своите статии и книги. Неговият проект представлява опит за преминаване от директивно планиране към система, основана върху икономически лостове, самостоятелни предприятия, реални пазарни отношения, конкуренция и стимули, свързани с печалбата. Книгата му „Стокови отношения и ценообразуване при социализма“ от 1969 г. е една от най-категоричните марксистки аргументации в подкрепа на пазарното социалистическо стопанство в Източна Европа през този период⁴.

Като цяло Георги Петров се придържа към модел на стопанско самоуправление, който остава в рамките на основните социалистически принципи. Предприятията трябва да получат реална самостоятелност, но собствеността върху основните средства за производство остава обществена. Пазарът, цените, печалбата, конкуренцията и банковият кредит не са разглеждани като елементи на капиталистическа реставрация, а като инструменти за по-ефективно функциониране на социалистическата икономика. Самият Петров определя основната цел на своята академична и обществена дейност като „спасение на социализма“.

⁴ Петров, Г. (1969). *Стокови отношения и ценообразуване при социализма*. София: Наука и изкуство.

В неговата теория предприятието не е пасивна административна единица, която единствено изпълнява спуснати отгоре показатели. То трябва да се превърне в действителен стопански субект, който взема решения, носи отговорност и участва в разпределението на резултатите. Самостоятелността обаче не е само право – тя предполага и отговорност за използваните ресурси, за поетите кредити и за получената печалба. Именно това съчетание между самостоятелност и отговорност отличава реформаторския модел от традиционното директивно планиране.

Основната теоретична линия в творчеството на Георги Петров се запазва до последната му книга от социалистическия период – „Крахът на тоталитарната система“, написана между януари 1987 и ноември 1989 г. и публикувана през 1990 г.⁵ Първоначално замислена като анализ на деформациите на общонародната социалистическа собственост, книгата прераства в системна и категорична критика на тоталитарната икономика. Критиката на Петров обаче е насочена преди всичко срещу бюрократичната централизация, срещу държавния монопол върху управлението и срещу обезличаването на обществената собственост, а не непременно срещу самите принципи на социализма.

Алтернативата, към която той се стреми, остава демократичен и самоуправляващ се социализъм, основан върху реална собственическа и стопанска роля на производствените колективи, икономическа самостоятелност на предприятията и пазарна координация. В този смисъл между ранните му разработки за печалбата, текстовете от времето на реформата и критиката на тоталитарната система от края на 80-те години на миналия век съществува ясно проследима приемственост. Променя се политическият контекст и се изостря критиката, но основният въпрос продължава да бъде един и същ – как обществената собственост да придобие реално икономическо съдържание и как производителите да бъдат превърнати в действителни субекти на стопанското управление.

По-нататък предоставяме на читателя възможността да се запознае с оригинала на четирите части на материала „За повишаване ефективността на стопанското ръководство“ като историческо свидетелство за първоначалната фаза на българската стопанска реформа, за ролята на икономическия експеримент и за начина, по който реформаторските идеи достигат до местното равнище. Тяхното откриване и дигитализиране разширява документалната основа за изследване на реформите и едновременно с това позволява да бъде проверено и уточнено едно твърдение, което повече от половин век се възпроизвежда въз основа на книгата на Гамарников.

Независимо от окончателното разрешаване на въпроса за авторството текстът

---

⁵ Петров, Г. (1990). *Крахът на тоталитарната система*. София.

има самостоятелна историческа и теоретична стойност. Той показва колко далеч са достигнали някои от идеите за стопанска самостоятелност, печалба, рентабилност, кредит и производствено самоуправление още в началния етап на реформата. Същевременно разкрива характерното напрежение на социалистическия реформизъм – стремежа да бъдат използвани пазарни механизми, без да се изоставя обществената собственост, и да бъде преодоляна административната централизация, без да се отхвърля самата социалистическа система⁶.

ЗА ПОВИШАВАНЕ ЕФЕКТИВНОСТТА НА СТОПАНСКОТО РЪКОВОДСТВО

В. „Родопски устрем“ от 22, 24, 26 и 29 септември 1964 г.⁷

(Сверен и редакционно оформен препис по четирите публикувани части. Запазени са оригиналната терминология и характерните езикови форми; премахнати са само техническите надписи „Продължение от миналия брой“ и „Следва“, както и пренасянията между редовете.)

Досегашната система на планиране и стопанско ръководство даде възможност на народното стопанство да превъзмогне огромните трудности на прехода от изостаналото дребностоково промишлено и селскостопанско производство и да премине към съвременните уедрени предприятия и стопански организации, наситени с високопроизводителна съвременна техника. Едновременно с развитието на големите държавни и кооперативни стопански предприятия и организации, в съответствие с непрекъсващото се повишаване на жизненото и културно равнище на трудещите се, постоянно растат и се умножават и потребителните нужди на българския народ.

⁶ По-подробно изложение на икономическите идеи на Георги Петров, на неговия модел на пазарно социалистическо стопанство и на възгледите му за печалбата, рентабилността, цените, икономическите лостове, собствеността и демократичния социализъм може да бъде намерено в Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026a). Георги Петров и теоретичните основи на пазарното социалистическо стопанство в България. Част първа: Пазар, печалба и ценообразуване. *Икономическа мисъл*, 71 (1), 22–52; Неновски, Н., Маринова, Цв. (2026b). Георги Петров и теоретичните основи на пазарното социалистическо стопанство в България. Част втора: Икономически лостове и собственост *Икономическа мисъл*, 71 (2), 189–217.

⁷ Вестник „Родопски устрем“ започва да излиза през 1959 г. в Мадан като регионално издание, отразяващо обществения, политическия и стопанския живот в родопския край. На неговите страници се публикуват не само местни новини, но и материали, разясняващи провежданата държавна икономическа политика и практическото приложение на стопанските реформи. След 1991 г. продължител на изданието става в. „Родопски вестник“, който излиза в Смолян.

Сложните икономически процеси, които вече две десетилетия се развиват в условията на социалистическите производствени отношения, през последните няколко години все по-неотложно изискваха преминаването към нови форми на планиране и ръководство на народното стопанство, които еднакво да създадат възможност както за по-големи и гарантирани социалистически натрупвания в държавния бюджет, така и за по-пълно и всестранно задоволяване на материалните и културни потребности на трудещите се.

Социалистическите производствени отношения са характерни с единството на индивидуалните интереси на всеки отделен работник и специалист с интересите на цялото социалистическо общество. При социализма личното благополучие е действително и сигурно само в условията на общ икономически подъем. Ето защо формите за разпределение на обществения продукт трябва да стимулират неговото максимално увеличение. Това от своя страна означава, че заплащането на труда на работниците и специалистите трябва да се постави в зависимост, да стимулира и да бъде определено от постоянното увеличаване на обществената производителност на труда.

Постоянният и определен характер на социалистическите производствени отношения обаче не определя конкретната форма на тяхното изразяване. Формите на производствените отношения се определят от конкретните историко-икономически условия, при които те се развиват. Във връзка с тях се приемат, прилагат се в практиката или се отхвърлят едни или други начини за наблюдение и контрол върху някои икономически категории. Така например, още в първите години от създаването на нашата икономическа практика, когато на работниците се изплащаха заплати по всяко време на месеца, когато въпросите по нормирането на труда и регулирането на заплатите не бяха научно и теоретически разработени, тогава и доскоро наблюдението и контролът върху фонда на работната заплата бяха необходими и икономически целесъобразни от гледна точка на увеличаване производителността на труда и правилното разпределение на обществения продукт.

Досегашните форми на планиране и стопанско ръководство имат огромно значение за организационното устройство на производствената дейност на стопанските предприятия и организации. Те създадоха солидна основа за истинска икономическа работа в областта на материалното производство. Веднага трябва да се отбележи обаче, че досегашните форми за управление на народното стопанство със своя догматизъм и многобройните си планови и отчетни показатели в много случаи вече спъват развитието на производителните сили. Главният им недостатък се състои в икономически слабите материални стимули за работническите колективи, специалистите и административно-техническите ръководства. Формите за разпределение на обществения продукт нямат добра връзка с

най-важната икономическа категория – рентабилността.

Рентабилността преди всичко означава обществена производителност на труда в най-широкия смисъл на това понятие. Подобряване на рентабилността означава на първо място увеличаване производителността на текущия, живия труд в дадено производство. Само това обаче не е достатъчно. Действителното подобряване на рентабилността е възможно само тогава, когато наред с живия труд в производството пестеливо и икономически целесъобразно се изразходват и материалите, горивото, енергията – миналият овеществен труд. Тогава се намалява себестойността на продукцията и се увеличава печалбата от стопанската дейност.

От своя страна, печалбата от производствено-стопанската дейност е тази част от новосъздадения обществен продукт на труда, която гарантира социалистическите натрупвания както в самото предприятие, така и общо за народното стопанство.

Досегашната система на планиране и ръководство на народното стопанство не създаде достатъчно стимули в работническите колективи за увеличаване на печалбата. Отчасти административно-техническите ръководства са материално стимулирани със системата за премии, но това се отнася само за преизпълнението на планове по обемните и по някои от качествените показатели, без да бъдат санкционирани при неизпълнение. Основната движеща сила в производството – работническите колективи и специалистите – нямат пряка връзка с печалбата, ако изключим формите на вътрешностопанската сметка и моралните награди и отличия. И точно затуй в материалното производство с рентабилността се занимава една малка част от специалистите – счетоводители, плановици и икономисти. Поради това твърде често ръководителите на предприятията и стопанските организации не спират вниманието си върху рентабилността. „Това е счетоводителска работа“ – казват с пренебрежение те и насочват усилията си към други страни на стопанската работа.

А усъвършенствването на стопанското ръководство при постоянно задълбочаващите се вътрешни и международни икономически връзки и зависимости изключва всякакъв примитивизъм и не допуска догматизъм в стопанската дейност на предприятията. Не може да се върви напред в икономическото развитие на страната със старите форми на ръководство и планиране. Те вече са тесни за бурно развиващите се производителни сили.

Майският пленум на ЦК на БКП, в светлината на указанията на Осмия конгрес на Партията, основно и задълбочено разгледа и реши редица въпроси по усъвършенствването и засилването ефективността на партийното и държавното ръководство на народното стопанство. Много от тях бяха предварително обсъдени от широк кръг трудещи се, партийни и държавни ръководители и специалисти. Към

председателя на Министерския съвет се изгради работна група от най-добрите научни работници и специалисти, които подложиха на задълбочен и конкретен анализ формите и методите за планиране и стопанско ръководство и основно проучиха нашия и чуждия опит в икономическата работа. На 9 октомври 1963 година др. Тодор Живков въз основа на проучванията и обсъжданията внесе докладна записка до Политбюро и Правителството, в която даде насоките за „Нова система на планиране и ръководство на народното стопанство“.

На съвместно заседание, състояло се на 22, 23 и 24 януари т. г., Политбюро на ЦК на БКП и Министерският съвет взеха решение новата система да се експериментира в 27 промишлени, 10 търговски и 4 строителни предприятия от 1 април т. г. Въпреки краткия срок от започване на експериментирането и ограничения кръг на приложение на новата система, нейните предимства вече са очевидни. Затова на 17 юли 1964 година Политбюро на Централния комитет на Българската комунистическа партия взе решение от началото на следващата година опитното приложение на новата система за планиране и ръководство на народното стопанство да се разшири, като обхване повече стопански предприятия и организации.

В района на Смолянски окръг от 1 април т. г. работят по новата система район „Антонивановци“ на „Хидрострой“, клонът на районната проектантска организация в Пловдив, и от 1 юли към новата система премина и ДСП „Винпром“. В изпълнение на решението от 17 юли т. г. от началото на следващата година към новата система ще преминат още редица предприятия и стопански организации.

Новата система на планиране и стопанско ръководство сполучливо съчетава индивидуалните интереси на всеки отделен работник и специалист с общонародните, с интересите на социалистическото общество. Това се постига чрез участието на целия производствен колектив в разпределението на печалбата от дейността на предприятието.

Работната заплата при новата система се разделя на две: гарантирана работна заплата и допълнителна, променлива работна заплата. Гарантираната работна заплата съответствува на най-ниското равнище на производителността на труда. Тя се получава независимо от реализираната печалба и участва в себестойността като разходи за заплати. За работниците, работещи по норми, гарантираната работна заплата е тарифната им ставка, а за работещите по щатни таблици – 70–75 на сто от щатната им заплата.

Допълнителната заплата се изменя в зависимост от реализираната печалба, заради което се нарича още „променлива заплата“. Именно чрез нея материалните интереси на колектива се обвързват с рентабилността на производството. Колкото печалбата от производствено-стопанската дейност е по-голяма, толкова и

променливата заплата е по-висока. Ограничения в получаваната допълнителна заплата няма.

Допълнителната заплата не се отразява в разчетите по себестойността като разход за заплати. Тя е предмет на финансовия план като фонд за индивидуално разпределение.

Всички досега плащани трудови възнаграждения за прослужено време, извънреден труд и други се получават едновременно с гарантираната заплата и не участвуват в допълнителната заплата.

Както върху гарантираната, така и върху допълнителната заплата, а и върху другите трудови възнаграждения, се начисляват 12,5 на сто начисления за Държавното обществено осигуряване, което означава, че цялата получавана заплата служи за основа при определяне на пенсията, на размера на обезщетенията за временна нетрудоспособност и на останалите плащания от Държавното обществено осигуряване, при спазване на сега действащите законни разпоредби.

Новата система на планиране и ръководство на народното стопанство осигурява действително, а не формално, масово участие на трудещите се в управлението на стопанските предприятия и организации. Това се постига чрез системата на производствените комитети. Производствените комитети са изборни органи на производствените колективи, които подпомагат административното ръководство в разработването и внедряването на мероприятия за увеличаване производителността на труда и за повишаване рентабилността на производството. А това означава, че производствените комитети ще имат отношение и ще оказват активно въздействие върху всички въпроси, свързани с организацията на труда и производството. Не само това – те ще имат активно отношение и върху всички въпроси на управлението, но ще решават главно индивидуалното разпределение на допълнителната заплата.

За всяко самостоятелно, стопански обособено производствено звено или за няколко малки звена със сходна производствена дейност се избира производствен комитет. Към управлението на предприятието на делегатска конференция се избира заводски производствен комитет. На всеки 100 души от персонала на предприятието се избират 5 до 6 представители в комитетите. Най-малко половината от членовете на комитета трябва да бъдат работници от материалното производство. Ръководителят на предприятието, както и ръководителят на цеха, на обекта, партийният секретар или партийният отговорник в цеха, председателят на профкомитета или профгрупоргът вземат по право участие в работата на производствения комитет и участвуват в изработването на решенията му.

При новата система на планиране и ръководство на народното стопанство са

приложени и нови форми за взаимоотношенията на държавния бюджет с предприятията и стопанските организации. По своята същност те откъсват непосредствената връзка на приходната част от бюджета с успехите или неблагоприятията на предприятията, което го правеше нестабилен и колеблив. От друга страна, тези връзки с бюджета вече ще ограничават честите случаи на неразумно и икономически нецелесъобразно натрупване в предприятията на разнообразна и малкоефективна техника и други основни фондове. Ще се ограничава също и презапасяването със суровини и материали, много от които след доставянето им се оказват ненужни и замразяват значителни размери от оборотните средства на предприятията. За тази цел е въведен данък върху основните и оборотните средства в размер на 6 на сто върху годишната им набавна стойност – 0,5 на сто върху средномесечните наличности.

Вместо отчисления от печалбата държавните предприятия ще внасят в държавния бюджет данък върху печалбата. Данъкът прогресивно се увеличава с нарастването на печалбата и с него се регулира размерът на променливата заплата.

Досегашният данък върху оборота ще продължава да се внася в държавния бюджет по силата на действащите разпоредби до отменяването им.

При новата система за планиране и стопанско ръководство настъпват значителни изменения във формите за възстановяване на основните средства на държавните предприятия и стопанските организации. Основните средства престават да преминават във владение на разширяващата се стопанска организация безвъзмездно, както е сега. Снабдяването на предприятията с нови основни средства ще става със собствени източници на предприятието или с банков кредит. Досегашното разделение на амортизационните отчисления „за възстановяване“ и „за основен ремонт“ се премахва. От общия размер на амортизационните отчисления 30 на сто се внасят в приход на държавния бюджет и 70 на сто – по специална лихвена сметка в обслужващия банков клон, където се съхраняват средствата на фонда за разширяване и техническо усъвършенстване на предприятието. Именно от средствата на този фонд предприятията и стопанските организации ще се снабдяват с нови основни средства.

Освен от амортизационните вноски, средствата за фонда „Разширяване и техническо усъвършенстване“ се набират още и от отчисления от печалбата, от ликвидация или продажба на основни средства, от освободени собствени оборотни средства и суми от застраховки и от другите източници за набиране на средствата на сегашния фонд „Вътрешни ресурси“. Трябва да се отбележи, че при новата система държавните предприятия имат право да продават съгласувано ненужните си основни средства. Получените от продажбата суми също се отнасят във фонда за разширяване и техническо усъвършенстване.

За осигуряване на възможност за действително развиване на предприятията чрез подновяване и увеличаване на наличната им техника, всяко стопанско ръководство трябва да полага усилия за засилването на фонда за разширяване и техническо усъвършенстване.

В предприятията и стопанските организации, преминали към новата система на планиране и стопанско ръководство, за повишаване на колективната материална заинтересованост на работниците и служителите чрез повишаване на културно-битовите условия се образува фонд „Социално-битови и културни потребности“. Средствата за този фонд се набират най-напред от печалбата за колективно и индивидуално разпределение. Амортизационните отчисления за основните средства, обслужващи комунално-битовото стопанство, както и сумите, получени от ликвидация или продажба на същите основни средства, се отнасят също във фонда за социално-битовите и културни потребности. Тук се отнасят и всички останали приходи, които могат да се използват за комунално-битовото обслужване на работниците и служителите.

Средствата от този фонд се изразходват по предварително изработен от административното ръководство съвместно с производствения комитет и профкомитета план, утвърден на общо събрание или конференция на работниците и служителите, само за тяхното културно-битово обслужване.

Към предприятията и стопанските организации, преминали към новата система на планиране и ръководство на народното стопанство, се образува и „Резервен фонд за индивидуално разпределение“. В този фонд по решение на ръководството на предприятието и производствения комитет се заделя част от печалбата за индивидуално разпределение, въз основа на месечните и тримесечните финансово-счетоводни отчети и баланси. Средствата на фонда се съхраняват в специална сметка в обслужващия банков клон.

Предназначението на резервния фонд за индивидуално разпределение е да обезпечи нормално заплащане на труда на работниците и служителите на предприятието, когато поради временно действащи причини финансовите резултати са влошени, допуснати са загуби и ръководството няма възможност да изплати напълно заплатите от оборотните си средства. Този фонд е „спестовната книжка“ на работническия колектив на предприятието.

Правилно ще бъде стопанските ръководства и производствените комитети още в началото от прилагането на новата система за планиране и стопанско ръководство да заделят повече средства в резервния фонд за индивидуално разпределение. Тогава заплащането на работниците и служителите ще бъде осигурено от евентуални временни неуспехи във финансово-икономическата работа на предприятието.

При новата система на планиране и ръководство на народното стопанство трябва да се използва с много по-голямо майсторство и отговорност вътрешностопанската цехова сметка на предприятията и стопанските организации. Този проверен в досегашната практика способ за стопанско ръководство не бива да се прилага формално. Формалното приложение на вътрешностопанската сметка ще окаже пагубно въздействие върху приложението на новата система. При новите условия прецизната и точна, изискана вътрешностопанска сметка ще осигури приложението на социалистическия принцип за разпределение на обществения продукт – на всекиго според количеството и качеството на вложения труд. Всякаква уравниловка, с каквато и да е обосновка на сегашния етап, ще създаде условия за развиването на нездрави тенденции в неосъзнатите още елементи в състава на работническия колектив и ще се окаже непоправимо вредна.

Основният икономически лост, както вече се изясни, при новата система за планиране и ръководство на народното стопанство ще бъде рентабилността. А рентабилността е сложен икономически показател, синтезиращ в себе си всички организационни, технически и икономически фактори. Това обстоятелство вече безотложно изисква рязко подобряване на икономическата работа в производството. Само тогава е възможен истински икономически подем – подем, при който със своето участие в разпределението на чистия доход едновременно да се ползват както отделните работници и специалисти, така и цялото общество в лицето на социалистическата ни държава.

Още през първите месеци на следващата година в предприятията, които ще преминат към новата система на планиране и стопанско ръководство, ще се почувствува остра нужда от висококвалифицирани специалисти – счетоводители, икономисти и финансисти. Малкият опит, натрупан по време на експериментирането на новата система, показва, че там, където производствените комитети са изградили правилно своята работа и са утвърдили здрави принципи, там, където финансово-икономическите специалисти задълбочено и конкретно са построили икономическите връзки и зависимости на основата на най-ефективната техника в производството, там резултатите са най-добри. Трябва определено да се подчертае, че при новата система производството ще добие преди всичко икономически характер и за самото предприятие, а не, както досега, да се обръща внимание само на технологическата му страна. А това означава, че финансово-икономическата работа трябва да настигне, да се изравни и в някои отношения да изпревари техническата работа в производството, ако искаме на дело, а не с думи да водим борба за икономически прогрес. Съвсем естествено е при тези условия и работещите във финансово-икономическия сектор да настигнат и да се изравнят с техническите специалисти.

За преминаването към новата система на планиране и ръководство на народното стопанство е необходима солидна подготовка от страна на административните, партийните и профсъюзните ръководства и специалистите. Най-напред е необходимо основно запознаване с нейната същност. Профкомитетите, финансово-икономическите и техническите специалисти трябва да организират курсове, на които запознатите с новата система специалисти да запознаят низовите административно-технически ръководители с всички въпроси, които ще засегнат ръководеното от тях производствено звено. Особено внимание на тези курсове трябва да се обърне на финансово-икономическата страна на производството, като се разкрият всички фактори, водещи до намаление на себестойността.

След това основните принципи на новата система трябва да се съобразят със специфичността на предприятието и на неговите подразделения – цехове, отдели, обекти и т.н. Между тях трябва да се изградят такива взаимоотношения, при които сътрудничеството и взаимопомощта да увеличават икономии на време и материали.

Към предприятията и стопанските организации, преминаващи към новата система на планиране и стопанско ръководство, още през четвъртото тримесечие на настоящата година трябва да се изгради работна група от най-добрите специалисти, която да разработи вътрешните устройствени правилници и наредбата за заплащане на гарантираната и допълнителната заплата. Едновременно с това е необходимо да се разгърне масова разяснителна работа между работниците и служителите и да се изградят производствените комитети по места, да се организира и проведе конференция за избиране на заводски производствен комитет. Ръководството на предприятието и вече изграденият производствен комитет на специално съвместно заседание трябва да разгледат и да приемат изработените от работната група вътрешни устройствени правилници и наредбата за заплащане на труда.

Специални грижи трябва да положат стопанските ръководства във връзка с освобождаването от замразените свръхнормативни материали и излишни основни средства. Началото на следващата година трябва да намери предприятията освободени от всички ненужни средства, ако ръководствата и колективите им не искат да плащат излишни и намаляващи заплатите им данъци.

Грижи трябва да се положат за издирване на всички разходи по производството за настоящата и дори за предшестващите години, евентуално неотразени досега в счетоводните отчети. Трябва непременно да се отбележи, че оставянето на такива разходи за отразяване през следващата година като „загуба за минали години“ на практика ще означава намаление на заплатите на работниците и слу-

жителите. Ето защо всички низови ръководители, счетоводителите и ръководството на предприятието трябва с изключителна сериозност да се отнесат към обхващането на всички разходи и вярното отразяване на финансово-икономическите резултати за настоящата година.

С много по-голяма отговорност трябва да се организира и изпълни през настоящата година и годишната инвентаризация на основните и оборотните средства и разчетите на стопанските предприятия и организации. Ако досега при изпълнението на тази задача можеше да не се забележат някои от допусканията слабости, то сега, още в началото на следващата година, пропуските в годишната инвентаризация не само че ще се забележат, но ще дадат отражение върху размера на получаваната допълнителна заплата.

На подготовката към преминаването на предприятията и стопанските организации към новата система на планиране и ръководство на народното стопанство трябва да се погледне с изключителна отговорност от административните, партийните и профсъюзните ръководства. Добрата подготовка е много важно условие за нейното успешно приложение от началото на следващата година.

П. ПЕТРОВ, главен счетоводител на ОСО — Смолян

Конфликт на интереси

Авторите декларират липса на конфликт на интереси.

Николай Неновски е доктор на икономическите науки, професор в Университета „Жул Верн“ (Франция), професор в Университета за национално и световно стопанство (София) и афилиран професор в НИУ ВШЭ (Москва). Член е на Управителния съвет на Българската народна банка. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Цветелина Маринова е доктор по икономика, доцент в Нов български университет, член на Института по икономическа история „Пол Байрок“ (Университет на Женева) и асоцииран изследовател в LEFMI (Университет „Жул Верн“, Франция). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

Nikolay Nenovsky, DSc, is a Professor of Economics at the Jules Verne University, France, Professor at the University of National and World Economy, Sofia and Affiliated Professor at HSE University, Moscow. He is currently a member of the Governing Council of the Bulgarian National Bank. ORCID 0000-0002-9544-9024, nenovsky@gmail.com

Tsvetelina Marinova, PhD, is an Associate Professor at New Bulgarian University, a member of the Paul Bairoch Institute of Economic History (University of Geneva), and an Associate Researcher at LEFMI (Jules Verne University, France). ORCID 0000-0002-2455-1515, tsvetelina.marinova@gmail.com

GEORGI PETROV AND THE BULGARIAN ECONOMIC REFORM: FOUR REDISCOVERED ARTICLES FROM “RODOPSKI USTREM” (1964)

Abstract: The article presents four rediscovered early publications by Georgi Petrov (1929–2026), published in the newspaper “Rodopski Ustrem” in September 1964 and devoted to Bulgaria’s economic reform. They address the decentralization of economic management, the autonomy of enterprises, the role of profit and profitability, credit, and material incentives. The texts testify to an early and radical search for market mechanisms within the socialist economy. Their rediscovery and publication contribute to the history of Bulgaria’s economic reforms of the 1960s and allow for a more precise assessment of Georgi Petrov’s place in the reform debates of the period.

Keywords: economic reforms of the 1960s; Bulgarian economic thought; market socialism; Georgi Petrov

JEL codes: B3; C60; P20; P30; P51

Как да се цитира тази статия:

How to cite this article:

Nenovsky, N., Marinova, Tsv. (2026). Georgi Petrov i balgarskata stopanska reforma: chetiri preotkriti statii ot „Rodopski ustrem“ (1964). (Georgi Petrov and the Bulgarian Economic Reform: Four Rediscovered Articles from “Rodopski Ustrem” (1964)). *Economic Thought Journal*, 71 (3), 382–400 (in Bulgarian).
<https://doi.org/10.56497/etj2671302>